

Rajmund Mydel

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Dorota Takahashi

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Cudzoziemscy pracownicy na japońskim rynku pracy

Foreign Workers on Japanese Labour Market

Streszczenie

Japonia jest krajem charakteryzującym się najwyższym stopniem zaawansowania procesu starzenia się ludności. Znajduje to wyraz fakcie, że w 2007 r. weszła w fazę sędziwego społeczeństwa, a już w 2009 r. odsetek ludności starej (w wieku 65 i więcej lat) w ogólnej liczbie mieszkańców osiągnął wartość 22,7%. Rozwijany silnie proces starzenia się ludności oraz spadek zasobów siły roboczej (średnio 0,7% rocznie w latach 2000–2025 oraz 0,9% rocznie w perspektywie lat 2025–2050), stanowi ogromne wyzwanie dla japońskiego rynku pracy i gospodarki. W tych okolicznościach jednym z priorytetowych celów polityki demograficzno-gospodarczej kraju jest opracowanie i wprowadzenie w życie rozwiązań formalno-prawnych, zmierzających do szerszego otwarcia rynku pracy dla cudzoziemskiej siły roboczej. Obecnie liczba cudzoziemców w Japonii przekroczyła 2 mln, z czego 800 tys. to osoby aktywne zawodowo, reprezentujące zaledwie 1,2% ogółu aktywnej zawodowo ludności kraju. Pod względem ich struktury geograficznej uderzająca jest dominacja Koreańczyków (28,9%) i Chińczyków (23,6%), oraz względnie wysoki udział Brazylijczyków (18,1%). Ci ostatni przebywają w Japonii na szczególnych zasadach, reprezentują bowiem potomków dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych japońskich emigrantów do tego kraju, zwanych *nikkei burajiru jin*. Cudzoziemscy pracownicy w Japonii znajdują przeważnie zatrudnienie w usługach (46,6%) i przemyśle (36,2%) – szczególnie samochodowym i elektrotechnicznym.

słowa kluczowe: cudzoziemscy pracownicy, rynek pracy, czynni zawodowo, struktura zatrudnienia

Wprowadzenie

Współczesna Japonia charakteryzuje się najwyższym w skali świata poziomem zaawansowania procesu starzenia się ludności. Na początku 2007 r. weszła ona w stadium sędziwego społeczeństwa, przekraczając 21,0% udziału osób w wieku 65 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności. Jed-

nocześniej od 2000 r. widoczny jest trwały trend – realny i strukturalny spadek ludności w wieku produkcyjnym (15–64 lat), z 86,2 mln w 2000 r. do 81,5 mln w 2009 r. (spadek o 5,5%). Towarzyszył mu niezwykle dynamiczny wzrost liczby i strukturalnego udziału osób w wieku poprodukcyjnym (65 i więcej lat), z 22 mln do 29 mln osób (wzrost o 31,8%), reprezentujących, odpowiednio, 14,5% (2000) i 22,7% (2009) ogółu ludności kraju. Przytoczono statystyki wskazując zatem jednoznacznie, że w latach 2000–2009 ubywało w Japonii rocznie 522,2 tys. osób w wieku produkcyjnym, przy średnim rocznym wzroście rządu 777,8 tys. osób w wieku poprodukcyjnym. Biorąc pod uwagę wskaźnik aktywności zawodowej ludności Japonii, uwzględniający czynnych zawodowo mieszkańców (a zatem także obejmujących część osób w wieku przed- i poprodukcyjnym), okazuje się, że japoński rynek pracy notował w latach 2000–2009 średni roczny spadek zatrudnionych w wysokości 182,2 tys. osób (z 64,5 mln do 62,8 mln aktywnych zawodowo osób – według *Japan Statistical Yearbook 2010*). Według najnowszych prognoz demograficznych, Japonia odnotuje w latach 2000–2025 średni roczny spadek osób w wieku produkcyjnym w wysokości 0,7%, który w latach 2025–2050 ulegnie wyraźnemu pogłębieniu, notując średnią wartość 0,9% (*Population Census of Japan 2005*).

Jednym z działań rządu mającym na celu złagodzenie rosnącego deficytu siły roboczej, głównie w niskopłatnych i niewymagających wysokich kwalifikacji zawodowych dziedzinach, niezbędnych z punktu widzenia sprawnego funkcjonowania gospodarki, było powolne otwieranie się Japonii na legalną imigrację cudzoziemskich pracowników (jap. *dekasegi*). Przełomową jak na warunki tego kraju – gdzie obywatele mają historycznie skrajnie negatywny stosunek do przebywających na ich terytorium cudzoziemców (Mydel 2009) – okazała się przeprowadzona przez rząd w 1990 r. reforma prawa kontroli imigracji. Dokonane poprawki stworzyły wyjątkowo szerokie udogodnienia i możliwości zarobkowej imigracji do Japonii, w szczególności drugiego i trzeciego pokolenia japońskich emigrantów mieszkających w krajach Ameryki Południowej. Głównymi uczestnikami nienotowanej w powojennej historii Japonii fali imigracji stali się więc Japończycy pochodzenia brazylijskiego (jap. *nikkei burajiru-jin* – japońscy Brazylijczycy). Regulacje prawne pozwalające na okresowy przyjazd do Japonii wraz z całą rodziną oraz gwarancja legalnego zatrudnienia, sprawiły, że grupa *nikkei burajiru-jin* wzrosła w latach 1985–2005 z 2 tys. do 302,1 tys. Tym samym Japończycy brazylijskiego pochodzenia stali się trzecią co do wielkości grupą cudzoziemców w Japonii (po Koreańczykach – 598,7 tys. i Chińczykach – 519,6 tys.), reprezentując 15% spośród 2011 tys. obcokrajowców w tym kraju (Mydel 2009). Powyższym grupom narodowościowym zdecydowanie ustępują liczebnie kolejni na liście obywatele: Filipin (187,3 tys.), Peru (57,7 tys.) i Tajlandii (37,7 tys. – tab. 1).

Tabela 1. Zmiany liczby cudzoziemców w Japonii według głównych krajów pochodzenia w 1985 i 2005 r.

Kraj pochodzenia	1985		2005	
	Liczba (tys.)	% ogółu	Liczba (tys.)	% ogółu
Korea*	683,3	80,3	598,7	29,8
Chiny	74,9	8,8	519,6	25,8
USA	29,0	3,4	49,4	2,5
Filipiny	12,3	1,4	187,3	9,3
Wielka Brytania	6,8	0,8	17,5	0,9
Wietnam	4,1	0,5	28,9	1,4
Niemcy	3,1	0,4	5,4	0,3
Tajlandia	2,6	0,3	37,7	1,9
Indie	2,5	0,3	17,0	0,8
Francja	2,4	0,3	7,4	0,4
Kanada	2,4	0,3	12,0	0,6
Brazylia	2,0	0,2	302,1	15,0
Peru	0,5	0,1	57,7	2,9
pozostałe kraje	24,7	2,9	170,9	8,5
razem	850,6	100,0	2011,6	100,0

Uwaga * statystyki japońskie nie uwzględniają rozróżnienia cudzoziemców na pochodzących z Korei Północnej i Korei Południowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Japan Statistical Yearbook 2010*.

W ramach preferencyjnej polityki dla imigracji zarobkowej *nikkei burajiru-jin*, uruchomiono na terenie Brazylii specjalny system organizacji imigracji do Japonii, zwany powszechnie *financiamento* (Tanno 2010), polegający na organizacji przyjazdu do Japonii przez specjalne agencje oraz zapewnieniu od pierwszego dnia pobytu legalnego zatrudnienia u konkretnego pracodawcy. Ten ostatni aspekt organizacji przyjazdu do Japonii ma ogromne znaczenie ze względu na fakt, że przyszły pracodawca pokrywa w pełni koszty podróży lotniczej z Brazylii do Japonii oraz opłaty administracyjnej związanej z rejestracją przybyścia w miejscowym biurze zatrudnienia. Wysokość powyższych opłat ustalona urzędowo sięga 3300 dolarów. Suma ta potrącana jest po przybyciu do Japonii z pensji *gastarbeiters* w ciągu pierwszych pięciu (w przypadku mężczyzn) lub sześciu (w przypadku kobiet) miesięcy pracy. Zgodnie ze znowelizowanym prawem kontroli imigracji, zawierane kontrakty nie mogą przekroczyć 5 lat. Wyniki szczegółowych studiów japońskich badaczy powyższego problemu dowodzą (m.in. Tanno 2010; Tezuka 2005), że praca w Japonii jest wysoce atrakcyjna finansowo. I tak legalnie zatrudniony cudzoziemiec przeciętnie zarabia miesięcznie 3300 dolarów, która to suma odpowiada 75% płacy netto japońskiego pracownika.

Jednak problemem w tym układzie jest fakt, że zatrudnieni cudzoziemscy pracownicy nie mają ubezpieczenia zdrowotnego oraz nie są objęci systemem zabezpieczenia emerytalnego. W powyższych okolicznościach w przypadku choroby, wypadku przy pracy itp., wszystkie wydatki związane na przykład z bardzo kosztowną w Japonii pomocą medyczną, muszą oni pokryć z własnych środków. Ten rodzaj regulacji prawnych dotyczących wyłącznie cudzoziemców, spotkał się w pewnych kręgach japońskiego społeczeństwa z ostrą krytyką. Uznawany jest on za najbardziej widomy przejaw głębokiej dyskryminacji cudzoziemskich pracowników i członków ich rodzin. Pozbawieni są oni także dodatkowych dochodów w ramach tzw. bonusów, które otrzymują Japońscy pracownicy dwa razy w roku w wysokości ok. 10–11 tys. dolarów.

Charakterystyczną cechą struktury wiekowej cudzoziemców w Japonii jest dominacja osób w wieku produkcyjnym. Reprezentują oni przeciętnie 83,7% tej kategorii ludności, przy względnie niskim udziale osób w wieku poprodukcyjnym (6,8% ogółu cudzoziemców). Najkorzystniejszą strukturą wiekową z punktu widzenia rynku pracy legitymują się przybysze z Indonezji, Tajlandii, Filipin i Chin. Odsetek osób w wieku produkcyjnym wynosi, odpowiednio, 94,1%, 93,6%, 92,0% i 90,6%. Towarzyszy temu wręcz symboliczna obecność osób w wieku 65 i więcej lat (średnio poniżej 1%), przy równie niskim udziale dzieci (średnio 6%). Zdecydowanie odmienną strukturą wiekową legitymują się imigranci z Brazylii i Peru, gdzie relatywnie wysokiemu odsetkowi osób w wieku produkcyjnym (odpowiednio, 82,3% i 87,6%), towarzyszy najwyższa pośród cudzoziemców w Japonii obecność dzieci. Stanowią one w przypadku imigrantów z Brazylii 16,6% ogólnej liczby, natomiast przybyszów z Peru aż 20,1%. Sytuacja powyższa jest pochodną wspomnianej odrębnej polityki imigracyjnej w stosunku do potomków japońskich imigrantów z krajów Ameryki Południowej, sprzyjającej ich imigracji wraz z rodzinami. Bardzo istotnym aspektem popularności rodzinnej imigracji zarobkowej tej kategorii cudzoziemców jest fakt, że w warunkach dobrowolnego czy też wymuszonego, najczęściej utratą pracy, wyjazdu z Japonii (Japończycy z zasady nie akceptują obecności bezrobotnych cudzoziemców), poszczególni członkowie rodziny otrzymują specjalny rządowy bonus. W przypadku aktywnej zawodowo osoby wynosi on 3 tys. dolarów, natomiast każdy niepracujący członek jego rodziny otrzymuje 2 tys. dolarów. Powyższa praktyka stosowana jest powszechnie od 2009 r. w stosunku do bezrobotnych Brazylijczyków japońskiego pochodzenia. Towarzyszy temu obowiązek podpisania deklaracji, że nie przyjadą oni ponownie do pracy w Japonii. W uzupełnieniu dodać należy, że cudzoziemscy pracownicy w Japonii charakteryzują się wysokim stopniem aktywności zawodowej. Wynosi ona przeciętnie 92,2%, osiągając najwyższe wartości

w przypadku cudzoziemskich pracowników z Indonezji (96,9%), Brazylii (95,2%), Chin (93,4%) oraz Wietnamu i Peru (po 91,9% ogółu osób w wieku produkcyjnym).

W porównaniu z wysoko rozwiniętymi gospodarczo krajami świata, w tym w szczególności z państwami Europy Zachodniej, obecność cudzoziemskiej siły roboczej na japońskim rynku pracy jest bardzo niewielka – by nie powiedzieć symboliczna. W liczbie 772,4 tys. osób cudzoziemscy pracownicy reprezentowali w 2005 r. zaledwie 1,2% ogółu czynnej zawodowo ludności Japonii. Wskaźnik w przypadku takich krajów europejskich, jak Austria, Niemcy czy Francja, kształtował się w tym roku, odpowiednio, na poziomie 10,5%, 8,8% oraz 6%. Porównywalny jest on natomiast z wysoko rozwiniętą gospodarczo Koreą Południową, gdzie udział cudzoziemców w krajowym rynku pracy kształtował się na poziomie 1,4%.

Historyczno-kulturowa uwarunkowana niechęć Japończyków do cudzoziemców zamieszkujących i legalnie pracujących w ich kraju sprawia, że w nowej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i demograficznej, coraz częściej jest podnoszona konieczność zasadniczej demokratyzacji imigracyjnego ustawodawstwa, w tym stosunku do cudzoziemców. Polegać ma ona przede wszystkim na złagodzeniu ustaw dyskryminacyjnych, dotyczących między innymi większej możliwości naturalizacji zamieszkałych w tym kraju od kilku pokoleń Koreańczyków i Chińczyków, czy zniesieniu restrykcji związanych z wykonywaniem przez cudzoziemców pewnej grupy zawodów i pozbawieniem ochrony socjalnej legalnie zatrudnionych cudzoziemców. Tego typu problemy stanowią też główny przedmiot rozważań naukowo-badawczych, w których za pozytywny wzór do naśladowania stawia się najczęściej politykę imigracyjną i stosunek do cudzoziemskich pracowników w krajach Europy Zachodniej (m.in. Douglas, Roberts 2000; Sellek 2001; Tanno 2010; Tezuka 2005).

W powyższych okolicznościach przydatna z naukowo-poznawczego punktu widzenia okazuje się prezentacja problematyki aktualnej struktury geograficznej cudzoziemskich pracowników oraz struktury ich zatrudnienia w ramach sektorów i głównych gałęzi gospodarki. Możliwość taką stwarzają materiały spisu narodowego z 2005 r., którego wyniki dotyczące cudzoziemskiej siły roboczej na japońskim rynku pracy zawarto w opublikowanym w 2007 r. *Spisie ludności Japonii (Population Census of Japan 2005)*. Dotyczą one zasadniczo dziesięciu najliczniejszych grup narodowościowych legalnie zatrudnionych w tym kraju cudzoziemców, reprezentujących 89,8% ogólnej liczby w tej kategorii.

Wielkość i struktura geograficzna cudzoziemskich pracowników

W zbiorowości 772,4 tys. cudzoziemskich pracowników, którzy, jak podkreślono wcześniej, reprezentują zaledwie 1,2% ogółu czynnej zawodowo ludności Japonii, charakterystyczna jest przede wszystkim strukturalna dominacja Koreańczyków i Chińczyków. Stanowią oni, odpowiednio, 28,9% i 23,6% ogółu aktywnych zawodowo cudzoziemców w tym kraju (2005). Zdecydowana przewaga pracowników narodowości koreańskiej (japońskie statystyki nie uwzględniają podziału na obywateli Korei Południowej oraz Korei Północnej), jest zasadniczo pochodną obecności na terytorium Japonii kolejnego pokolenia Koreańczyków, których potomkowie w większości znaleźli się tu jako przymusowi robotnicy czy jeńcy w rezultacie militarnych podbojów Japonii w Azji w pierwszej połowie XX w. Restrykcyjne prawo o naturalizacji czyni z nich najliczniejszą zbiorowość cudzoziemców, pomimo że są oni drugim i trzecim pokoleniem Koreańczyków urodzonych i żyjących na Wyspach Japońskich. Początek XXI w., znaczony rosnącą współpracą gospodarczą między Japonią a Koreą Południową, zaowocował także napływem pewnej liczby biznesmenów, którzy zatrudnieni są w tym kraju jako personel kierowniczy w różnego rodzaju firmach. Powyższa okoliczność determinuje zarazem fakt wysokiego stopnia zróżnicowania wykonywanych przez nich zawodów.

W przypadku Chińczyków zdecydowaną większość reprezentują osoby, które zjawily się na japońskim rynku pracy pod koniec XX w. Związane to było z przyspieszeniem rozwoju gospodarczego Chin, któremu towarzyszył proces silnego napływu do Japonii chińskich przedsiębiorców. Wpisany był on w strategiczny plan gospodarczej współpracy regionalnej Japonii, Chin, Korei Południowej i krajów ASEAN-u. Trzeci co do wielkości grupę cudzoziemskich pracowników stanowią Brazylijczycy (18,1%). Są to, jak wspomniano, potomkowie japońskich emigrantów z lat 1870–1940, legitymujący się generalnie bardzo niskim statusem społeczno-ekonomicznym. *Nikkei burajiru-jin* reprezentują klasycznych imigrantów zarobkowych. Na tle wymienionych powyżej grup narodowościowych cudzoziemskich pracowników, względnie silnie zaznaczają swoją obecność Filipińczycy. Stanowią 8,1% ogółu cudzoziemskich pracowników, charakteryzując się najwyższą strukturalną dominacją kobiet, sięgającą 76,2% ogółu filipińskich pracowników w Japonii (tab. 2). Wyszczególnione grupy obcokrajowców tworzą współcześnie trzon cudzoziemskiej siły roboczej, z udziałem rzędu 78,7%.

Tabela 2. Liczba i struktura geograficzna aktywnych zawodowo cudzoziemców na japońskim rynku pracy (2005)

Kraj pochodzenia pracowników	Liczba (tys.)	% ogółu cudzoziemskich pracowników	Odsetek zatrudnionych kobiet	Odsetek pracowników zatrudnionych okresowo
Korea*	222,8	28,9	21,4	44,1
Chiny	182,5	23,6	28,8	56,5
Brazylia	139,8	18,1	27,2	39,1
Filipiny	62,9	8,1	44,3	76,2
Peru	22,3	2,9	30,1	38,8
USA	21,7	2,8	17,3	25,8
Indonezja	12,7	1,6	31,2	22,0
Wietnam	11,3	1,5	26,2	44,2
Tajlandia	11,1	1,4	40,8	64,3
Wielka Brytania	6,9	0,9	17,2	20,9
pozostałe kraje	78,4	10,2	26,7	30,2
razem	772,4	100,0	27,8	46,4

Uwaga: zob. tab. 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *2005 Population Census of Japan; Employed Foreigners 15 Years of Age and Over, by Nationality and Employment Status (Major Groups)*.

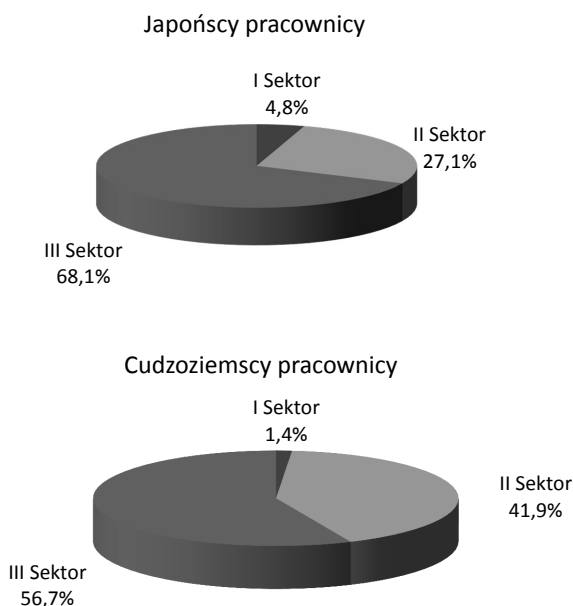
Wśród pozostałych grup narodowościowych obcokrajowców zatrudnionych w Japonii, na wyróżnienie zasługują: Peruwianczycy (2,9%), Amerykanie (2,8%), Indonezjczycy (1,6%), Wietnamczycy (1,5%) oraz obywatele Tajlandii (1,4%). Peruwianczycy na wzór Brazylijczyków, reprezentują drugie i trzecie pokolenie japońskich emigrantów do Peru. Amerykanie z kolei, którzy do końca lat 80. XX w. stanowili trzecią co do liczebności grupę cudzoziemców w Japonii, zawdzięczają współcześnie swą względnie znaczącą pozycję głównie działalności biznesowej prowadzonej w tym kraju, w tym szczególnie wysokiemu udziałowi w szkolnictwie. Liczący od 10 do 13 tys. czynni zawodowo obywatele Indonezji, Wietnamu czy Tajlandii, reprezentują podobnie, jak Brazylijczycy i Peruwianczycy, zbiorowość niskopłatnej siły roboczej. Podejmują oni z reguły prace określane symbolicznie hasłem 3K: *kitsui* – trudne, *kitani* – brudne oraz *kiken* – niebezpieczne, jako niewykwalifikowani robotnicy (jap. *tanjun rodosha*).

Należy podkreślić w tym miejscu fakt, że aż 27,8% cudzoziemskich pracowników ma status pracownika zatrudnionego okresowo. W przypadku obywateli Filipin oraz Tajlandii, okresowym zatrudnieniem u japońskiego pracodawcy legitymuje się, odpowiednio, aż 44,3% oraz 40,8% czynnych zawodowo. Najniższe wartości przedmiotowego wskaźnika notowane są wśród pracowników z USA i Wielkiej Brytanii (średnio 17,2% czynnych za-

wodowo to pracownicy zatrudnieni okresowo). Nie mniej charakterystyczny dla cudzoziemskich pracowników w Japonii jest względnie wysoki, bo sięgający 46,4% odsetek, aktywnych zawodowo kobiet. Ekstremalnie wysokie odsetki zatrudnionych kobiet notowane są wśród obywateli Filipin (76,2% czynnych zawodowo Filipińczyków) oraz Tajlandii (64,3%). Znamienne w tym przypadku jest, że liczna ich zbiorowość znajduje zatrudnienie w przemyśle (37,9% Tajek i 34,3% Filipinek). W uzupełnieniu należy podkreślić, że wśród aktywnych zawodowo japońskiego pochodzenia Brazylijek, odsetek zatrudnionych w przemyśle sięga aż 62,9%.

Wielkość i struktura zatrudnienia cudzoziemskich pracowników

Cudzoziemscy pracownicy w Japonii obecni są praktycznie we wszystkich sektorach i gałęziach japońskiej gospodarki. Najlicniejsza ich zbiorowość (4378 tys. – 56,7% aktywnych zawodowo cudzoziemców) znajduje zatrudnienie w sektorze handlowo-usługowym (sektor III).

Ryc. 1 Porównanie struktury zatrudnienia według sektorów gospodarki rodzimych oraz cudzoziemskich pracowników w Japonii (2005)

W jego ramach, jak też w skali całej populacji legalnie zatrudnionych obcokrajowców, zmienna jest dominacja pracowników usług. Stanowili oni aż 46,6% cudzoziemskiej siły roboczej w Japonii, z charakterystyczną silną reprezentacją w gastronomii (11,4% – tab. 3).

Tabela 3. Struktura zatrudnienia cudzoziemców w Japonii według sektorów i wybranych gałęzi gospodarki (2005)

Sektory i gałęzie gospodarki	Liczba zatrudnionych (tys.)	Odsetek ogółu zatrudnionych cudzoziemców
SEKTOR I	10,7	1,4
rolnictwo	9,5	1,2
rybołówstwo	1,2	0,2
SEKTOR II	323,9	41,9
budownictwo	44,5	5,7
przemysł	279,4	36,2
SEKTOR III	437,8	56,7
handel	77,7	10,1
usługi	360,1	46,6
w tym: FIRE	17,2	2,2
I&C	18,2	2,4
transport	19,5	2,5
ochrona zdrowia	18,1	2,3
szkolnictwo	43,7	5,7
gastronomia	87,8	11,4
razem	772,4	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: 2005 *Population Census of Japan...*

Należy w tym miejscu wyjaśnić, że do tej kategorii zatrudnienia, poza klasycznymi pracownikami różnego rodzaju placówek gastronomicznych (restauracje, bary, puby, kawiarnie, herbaciarnie itp), zaliczono także osoby zatrudnione w szeroko rozumianej branży rozrywkowej (od członków zespołów muzycznych i tanecznych, po kobiety do towarzystwa). Powyższa klasyfikacja wykazuje silną dominację wśród pracowników gastronomii Koreańczyków (38,9% zatrudnionych w gastronomii) oraz Chińczyków (27,6%), którzy z reguły są właścicielami tego typu placówek. Z drugiej strony charakterystyczna jest w tej branży bardzo wysoka pozycja obywateli Filipin (17,7%). Są to w przeważającej części kobiety zatrudniane okresowo u japońskich pracodawców, m.in. jako pomocnice kuchenne, kelnerki czy kobiety do towarzystwa. Dla obywateli Filipin i Tajlandii szeroko rozumiana gastronomia jest drugim co do ważności obszarem aktywności zawodowej w Japonii.

Tabela 4. Cudzoziemscy pracownicy w Japonii zatrudnieni w handlu według kraju pochodzenia (2005)

Kraj pochodzenia	Liczba (tys.)	% ogółu cudzoziemców zatrudnionych w handlu	% udział handlu w ogólnej liczbie pracowników danej narodowości
Korea	36,2	46,6	16,2
Chiny	19,4	25,0	10,6
Filipiny	4,6	5,9	7,3
Brazylia	3,4	4,4	2,4
Tajlandia	1,0	1,3	9,0
USA	1,0	1,3	4,8
Peru	0,9	1,1	4,0
Wietnam	0,6	0,8	5,3
Indonezja	0,4	0,5	3,1
Wielka Brytania	0,3	0,4	4,3
pozostałe kraje	9,9	12,7	12,6
razem	77,7	100,0	10,1

Źródło: zob. tab. 3.

W ramach sektora III, drugim pod względem znaczenia miejscem zatrudnienia cudzoziemców jest handel. Znajduje w nim pracę 77,7 tys. osób, co stanowi 11,1% aktywnych zawodowo cudzoziemców. Podobnie jak w przypadku gastronomii, jest to domena Koreańczyków (reprezentują aż 46,6% zatrudnionych w handlu cudzoziemców), przy względnie wysokiej pozycji Chińczyków (25%). Tak wysoka, bezwzględnie dominująca pozycja Koreańczyków i Chińczyków wśród zatrudnionych cudzoziemców w handlu i gastronomii, związana jest zarówno z najliczniejszą w tym kraju diasporą, jak i tradycją podejmowania przez nich aktywności zawodowej w tych sferach gospodarki.

Względnie silną obecność na japońskim rynku pracy notują obcokrajowcy zatrudnieni w szkolnictwie. W liczbie 43,7 tys. osób (5,7% czynnych zawodowo cudzoziemców), zdominowani są oni przez obywateli USA (25,7% zatrudnionych obcokrajowców w szkolnictwie).

Tabela 5. Cudzoziemscy pracownicy w Japonii zatrudnieni w gastronomii według kraju pochodzenia (2005)

Kraj pochodzenia	Liczba (tys.)	% ogółu cudzoziemców zatrudnionych w gastronomii	% udział gastronomii w ogólnej liczbie pracowników danej narodowości
Korea	34,2	38,9	15,4
Chiny	24,2	27,6	13,3
Filipiny	15,5	17,7	24,6
Tajlandia	2,0	2,3	18,0
Brazylia	1,3	1,5	0,9
Indonezja	1,2	1,4	9,4
USA	0,4	0,5	1,9
Wietnam	0,4	0,5	3,5
Peru	0,3	0,3	1,3
Wielka Brytania	0,2	0,2	2,5
pozostałe kraje	8,1	9,1	10,3
razem	87,8	100,0	11,4

Źródło: zob. tab. 3.

Tabela 6. Cudzoziemscy pracownicy w Japonii zatrudnieni w szkolnictwie według kraju pochodzenia (2005)

Kraj pochodzenia	Liczba (tys.)	% ogółu cudzoziemców zatrudnionych w szkolnictwie	% udział szkolnictwa w ogólnej liczbie pracowników danej narodowości
USA	11,2	25,7	51,6
Korea	6,2	14,2	2,8
Chiny	4,7	10,8	2,6
Wielka Brytania	4,3	9,8	62,3
Brazylia	1,0	2,3	0,7
Filipiny	0,8	1,8	1,3
Indonezja	0,2	0,5	1,6
Tajlandia	0,2	0,5	1,8
Peru	0,1	0,2	0,4
Wietnam	0,1	0,2	0,9
pozostałe kraje	14,9	34,0	19,0
razem	43,7	100,0	5,7

Źródło: zob. tab. 3.

Powyższy stan determinowany jest głównie liczną zbiorowością nauczycieli języka angielskiego, zatrudnionych w różnego typu placówkach edukacyjnych Japonii, oraz względnie silną reprezentacją pracowników naukowych wyższych uczelni i instytutów naukowo-badawczych. Podobnym charakterem zatrudnienia w szkolnictwie legitymują się obywatele Wielkiej Brytanii, dla których praca w placówkach edukacyjnych stanowi bezwzględnie dominujący typ aktywności zawodowej w tym kraju. Fakt ten znajduje jednoznaczne potwierdzenie w statystykach, które wskazują, że aż 62,3% Brytyjczyków pracujących w Japonii znajduje zatrudnienie właśnie w szkolnictwie. Silna reprezentacja w szkolnictwie Koreańczyków i Chińczyków związana jest natomiast w głównej mierze z pracą w placówkach edukacyjnych, kształcących dzieci i młodzież przedstawicieli licznej koreańskiej i chińskiej diaspory w tym kraju.

Japonia, jedno z podstawowych ogniw światowej gospodarki, jest miejscem obecności i działalności różnego typu zagranicznych instytucji finansowych, bankowych, ubezpieczeniowych itp. Towarzyszy temu obecność licznej grupy cudzoziemców zatrudnionych w sferze FIRE (ang. *Finance, Insurance, Real Estate* – finanse, ubezpieczenia i nieruchomości – 17,2 tys. osób – 2,2% aktywnych zawodowo obcokrajowców) oraz I&C (ang. *Information and Communication* – informacja i komunikacja – 18,2 tys., czyli 2,4%). Zdecydowanie przeważają wśród nich Koreańczycy (12 tys. – 69,8%), Chińczycy (2 tys. osób – 11,6%) oraz Amerykanie (759 osób – 4,4%).

Szczególnie ważną rolę z punktu widzenia strategicznych celów gospodarczych kraju, odgrywa licząca 279,4 tys. zbiorowość cudzoziemskich pracowników zatrudnionych w przemyśle. Z udziałem rzędu 36,2% liczby obcokrajowców na japońskim rynku pracy, znajdują zatrudnienie przede wszystkim jako nisko kwalifikowana siła robocza w przemyśle samochodowym, elektromaszynowym i elektrotechnicznym. Podkreślić należy, że praca w przemyśle stanowi w licznych przypadkach dominującą sferę aktywności zawodowej wśród różnych grup narodowościowych. Wyróżniają się w tym względzie Wietnamczycy, spośród których aż 70,8% znajduje zatrudnienie w tej gałęzi gospodarki. Ustępują im, ale nieznacznie, Peruwianczycy i Brazylijczycy japońskiego pochodzenia, pośród których, odpowiednio, 66,7% i 63,9% aktywnych zawodowo, to pracownicy przemysłu. Strukturalną przewagę zatrudnienia w przemyśle odnotowują także Indonezyjczycy (59,8%) oraz Chińczycy (45,5% pracujących obywateli tych państw).

Tabela 7. Cudzoziemscy pracownicy w Japonii zatrudnieni w przemyśle według kraju pochodzenia (2005)

Kraj pochodzenia	Liczba (tys.)	% ogółu cudzoziemców zatrudnionych w przemyśle	% udział przemysłu w ogólnej liczbie pracowników danej narodowości
Brazylia	89,3	32,0	63,9
Chiny	82,4	29,5	45,5
Korea	30,7	11,0	13,8
Filipiny	23,0	8,2	36,7
Peru	14,9	5,3	66,7
Wietnam	8,0	2,9	70,8
Indonezja	7,6	2,7	59,8
Tajlandia	4,4	1,6	39,6
USA	1,0	0,4	4,6
Wielka Brytania	0,3	0,1	4,4
pozostałe kraje	17,7	6,3	22,6
razem	279,4	100,0	36,2

Źródło: zob. tab. 3.

Względnie liczną grupę obcokrajowców reprezentują osoby zatrudnione w budownictwie. W liczbie 44,5 tys. stanowią 5,7% ogółu aktywnych zawodowo cudzoziemców, wykonując nisko płatne prace niewykwalifikowanych robotników. Oni to wraz z pracownikami przemysłu, przyczyniają się do silnej pozycji sektora II, będącego obszarem działalności zawodowej aż 41,9% cudzoziemskich pracowników w Japonii.

Podsumowanie

Syntetyzując udokumentowane bogatym materiałem statystycznym rozważania na temat obecności cudzoziemskiej siły roboczej na japońskim rynku pracy podkreślić należy kilka charakterystycznych faktów. Po pierwsze zwrócić należy uwagę, że w porównaniu z innymi wysoko rozwiniętymi gospodarczo krajami świata, niewielkiej liczbie cudzoziemskich pracowników (772,4 tys.) oraz ich względnie niskiemu udziałowi w ogólnej zbiorowości aktywnej zawodowo ludności kraju (1,2%), towarzyszy polityka kontrolowanego i selektywnego napływu gastarbeiterów. Nie zmienia to faktu, że zgodnie z urzędowymi szacunkami, na japońskim rynku pracy znajduje się ponad 100 tys. nielegalnie zatrudnionych obcokrajowców.

W ramach kontrolowanego i sterowanego przez władze napływu cudzoziemskiej siły roboczej, obcokrajowcy kierowani są przede wszystkim do prac niewymagających wysokich kwalifikacji zawodowych oraz w takich sferach gospodarki, gdzie notowany jest poważny deficyt rodzimej siły roboczej. Dotyczy to m.in. prac charakteryzujących się uciążliwością, niskim poziomem bezpieczeństwa, wielozmianowością, a przy tym nisko płatnymi. Praktyka dowodzi także, że w większości są oni dyskryminowani przez pracodawców oraz japońskie prawo, i to zarówno w aspekcie finansowym, jak i socjalnym.

Z drugiej strony ta względnie nieliczna zbiorowość cudzoziemskich pracowników odgrywa bardzo ważną rolę w systemie funkcjonowania japońskiej gospodarki. Ich wysoki walor użyteczności związany jest także z silnie zaawansowanym procesem starzenia się japońskiego społeczeństwa. Skutkuje on m.in. stałym spadkiem zasobów rodzimej siły roboczej oraz koniecznością objęcia opieką medyczną i socjalną dynamicznie rosnącej zbiorowości Japończyków w wieku poprodukcyjnym. W tym ostatnim przypadku niezwykle cenną ze społecznego i ekonomicznego punktu widzenia wśród cudzoziemskich pracowników, stanowią osoby zatrudnione w ochronie zdrowia i opiece społecznej. W liczbie 18,1 tys. osób, reprezentowani w ponad 70% przez kobiety, stanowią wręcz bezcenną siłę roboczą, znajdującą zatrudnienie m.in. jako pielęgniarki w placówkach ochrony zdrowia, domach pomocy społecznej czy też w indywidualnych gospodarstwach domowych. Podobnie ogromne znaczenie przypisuje się cudzoziemcom zatrudnionym w przemyśle i branży gastronomicznej, gdzie stanowią oni, odpowiednio, aż 2,4% oraz 1,9% czynnych zawodowo pracowników w tych sferach japońskiej gospodarki.

Mając na uwadze fakt demograficznego wejścia Japonii w stadium sędziwego społeczeństwa, charakteryzującego się między innymi rosnącą dominacją ludności w wieku poprodukcyjnym oraz kurczeniem się rodzimych zasobów siły roboczej, czemu towarzyszy proces realnego spadku liczby ludności, problem konieczności obecności cudzoziemskich pracowników na japońskim rynku pracy (z rosnącym udziałem osób o wysokich i bardzo wysokich kwalifikacjach zawodowych), zaliczyć należy w perspektywie najbliższych lat do grupy strategicznych celów polityki demograficznej i gospodarczej tego kraju.

Coraz częściej przedmiotem żywej dyskusji japońskich demografów, analityków gospodarczych oraz polityków jest wielka skala obecności cudzoziemców w strukturach demograficznych oraz na rynku pracy państw Zachodniej Europy. Podkreślana jest przez nich w ciągu ostatnich lat bezwzględna konieczność zdecydowanie szerszego otwarcia się Japonii na cudzoziemskich pracowników na wzór Niemiec, Hiszpanii, Włoch, a nawet

bardzo konserwatywnej w tym względzie Austrii. I tak w przypadku Niemiec, które pozostają od zakończenia II wojny światowej niekwestionowanym liderem w zakresie polityki imigracyjnej i organizacji rynku pracy dla cudzoziemców, zbiorowość obcokrajowców w latach 1995–2010 oscyluje na poziomie 7,3 mln osób. Stanowią oni przeciętnie około 9% ogółu ludności tego kraju, partycypując jednocześnie w 9,2% krajowego rynku pracy (2010). W legitymującej się względnie najmniejszymi tradycjami obecności cudzoziemskiej siły roboczej Hiszpanii, obywatele której do lat 80. XX w. stanowili trzon cudzoziemskiej siły roboczej w Niemczech, aktualnie przebywa legalnie 5,7 mln cudzoziemców. Stanowili oni 12,3% ogółu mieszkańców, reprezentując jednocześnie aż 15,8% czynnej zawodowo ludności tego kraju (tab. 8). Tak więc Japonia, na terytorium której w 2010 r. przebywało 2,2 mln cudzoziemców reprezentujących zaledwie 1,7% ludności oraz uczestniczących w 1,2% krajowego rynku pracy, ma w tym względzie ogromne możliwości rekompensowania drastycznie rosnącego w perspektywie 2050 r. deficytu rodzimych zasobów siły roboczej. Prognozy demograficzne są nad wyraz alarmistyczne i dowodzą, że w okresie 2000–2050 kraj ten odnotuje spadek liczby aktywnej zawodowo ludności aż o 63,6% (z 67,7 mln do 24,6 mln osób – Mydel 2010).

Tabela 8. Cudzoziemcy w Japonii na tle wybranych państw świata, z uwzględnieniem ich miejsca w ogólnym zaludnieniu i pozycji na krajowym rynku pracy (2010)

Kraje	Liczba cudzoziemców (w tys.)	Udział cudzoziemców w ogólnym zaludnieniu kraju (w %)	Udział cudzoziemców w krajowym rynku pracy (w %)
JAPONIA	2 186	1,7	1,2
Niemcy	7 131	8,7	9,2
Hiszpania	5 664	12,3	15,8
Wielka Brytania	4 368	7,0	8,2
Włochy	4 235	7,0	9,0
Francja	3 769	5,8	6,2
Austria	895	10,7	11,0
Korea Południowa	919	1,9	1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat. *Statistics in Focus*, 34/2011; *Japan Statistical Yearbook 2011*; *Statistisches Jahrbuch Österreichs 2012*; *Anuario Estadístico de Espana 2010*.

Trzeba tu zauważyć, że będzie on miał miejsce w warunkach zakładanego wzrostu wskaźnika aktywności zawodowej mężczyzn w wieku 65–69 lat, z 50,9% w 2000 r., do 63,9% w 2030 r. Powyższe fakty dowodzą zatem jednoznacznie ogromnej rangi problemu, którego pilne złagodzenie, a następnie rozwiązanie, należy do jednych z najważniejszych wyzwań Japonii pierwszej połowy XXI w. Wpłyną one bezpośrednio na sytuację społeczno-ekonomiczną Japonii, w tym na jej pozycję w systemie globalnej gospodarki świata.

Summary

Japan is the most rapidly aging country in the world, where by 2007 it entered into hyper aged society stage. By 2009 the proportion of the elderly population (aged 65 years and over) in total country population reached 22.7 per cent. Population aging and permanent decline of the labour force (by an average of 0.7 per cent a year in the period 2000–2025, and 0.9 per cent yearly between 2025–2050) became a challenge both for the present and the future Japanese labour market – Japanese economy. For that reason higher priority is placed on implementing policy going to increase the foreign workers. Actually the number of foreigners living in Japan reached the level above 2.0 million, of which number about 800 thousand are active on the Japanese labour market. In their geographical structure is characteristic predominance Koreans (28.9 per cent), Chinese (23.6 per cent) and Brazilians (18.1 per cent of total number professionally active foreigners). The last ones represent of the Japanese descents from Brazil, the so-called *nikkei burajiru jin*.

Foreign workers in Japan are employed mostly in services (46.6 per cent of the total number) and industry (36.2 per cent – especially automobile and electrical equipment industries). They participate only at the 1.2 per cent of the total employed persons in Japan.

Key words: foreign workers, labour market, economically active population, employment structure

Literatura

Anuario Estadístico de Espana 2010 (2011), Instituto Nacional de Estadística, Madrid.

Douglas M., Roberts G.S. (2000), *Japan and Global Migration. Foreign Workers and the Advent of a Multicultural Society*, Routledge, London.

Herbert W. (1996), *Foreign Workers and Law Enforcement in Japan*, Kegan Paul International, London.

Japan Statistical Yearbook 2010 (2011), Statistics Bureau, Management and Coordination Agency, Government of Japan, Tokyo.

Japan Statistical Yearbook 2011 (2012), Statistics Bureau, Management and Coordination Agency, Government of Japan, Tokio.

- Komai H. (1995), *Migrant Workers in Japan*, Routledge, London.
- Kuwahara Y. (2005), *Migrant Workers in the Post-War History of Japan*, „Japan Labour Review”, Vol. 2, No. 4.
- Mori H. (1997), *Immigration Policy and Foreign Workers in Japan*, St. Martin's Press, Inc. New York.
- Mydel R. (2004), *Demograficzne problemy Unii Europejskiej 2000–2050*, Fogra, Kraków.
- Mydel R. (2009), „Gaijin”: cudzoziemcy w Japonii, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, Vol. 6, nr 1.
- Mydel R. (2010), *Regional Differentiation of Changes in Man Power in the Period 2000–2050 in the Light of Forecast of World Demographic Trends: Poland, Hungary, World*, Krakowska Akademia, Kraków.
- Population Census of Japan 2005* (2007), Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communication, Tokyo.
- Ruhs M., Anderson B. (2001), *Who Needs Migrant Workers? Labour Shortage, Immigration and Public Policy*, Oxford University Press, New York.
- Sellek Y. (2001), *Migrant Labour in Japan*, Palgrave Macmillan, New York.
- Shipper A. W. (2008), *Fighting for Foreigners. Immigration and Its Impact on Japanese Democracy*, Cornell University, New York.
- Statistics in Focus*, Eurostat 34/2011, www.epp.eurostat.ec.europa.eu [10.12.2011].
- Statistisches Jahrbuch Osterreichs 2012* (2012), Statistica Austria, Viena.
- Tanno K. (2010), *The Economic Crisis and Foreign Workers in Japan: Why Does Japan Treat Workers as Second Class Citizens?*, „Japan Labour Review”, Vol. 7, No. 3.
- Tezuka K. (2005), *Foreign Workers in Japan: Reality and Challenges*, „Japan Labour Review”, Vol. 2, No. 4.
- Yamado M. (2010), *The Current Issues on Foreign Workers in Japan*, „Japan Labour Review”, Vol. 7, No. 3.